

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUĞU OLAN BOŞANMIŞ EBEVEYNLERİN BOŞANMA SÜRECİNE İLİŞKİN DENEYİMLERİ

EXPERIENCES OF DIVORCED PARENTS WITH PRESCHOOL CHILDREN REGARDING THE DIVORCE PROCESS

SümeYYe Merve UZUN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, merveteymur@gmail.com

Kütahya / Türkiye

ORCID: 0009-0008-2386-2443

Sude TUĞRAL

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, tugralsude1@gmail.com

Kütahya / Türkiye

ORCID: 0009-0000-8457-3583

Doç. Dr. Banu ÖZKAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, banuozkan82@gmail.com,

banu.ozkan@dpu.edu.tr

Kütahya / Türkiye

ORCID: 0000-0001-7844-6115

Özet

Bu araştırma okul öncesi dönem çocuğu olan boşanmış ebeveynlerin boşanma sürecine ilişkin deneyimlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, okul öncesi dönemde çocuğu olan boşanmış ebeveynlerin boşanma sürecine ilişkin deneyimlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın deseni nitel desenlerden olgu bilim çalışmasıdır. Araştırmaya çocuğu okul öncesi dönemdeyken boşanmış 12 ebeveyn katılmıştır. Katılımcıların 8'i kadın, 4'ü erkektir. Araştırmanın verileri bireysel görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Formu kullanılmıştır. Görüşme çözümlerinde katılımcıların gerçek adları yerine katılımcıları simgeleyen kodlamalar kullanılmış ve "K1", "K2",..., "K12" olarak adlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Boşanma, okul öncesi dönem, ebeveyn

Abstract

This study was conducted to determine the experiences of divorced parents with children in the preschool period regarding the divorce process. In the research, a qualitative research method was used to identify the experiences of divorced parents with preschool-aged children during the divorce process. The design of the study is a qualitative phenomenological approach. 12 parents who had divorced during their child's preschool period participated in the study. 8 of the participants were women, and 4 were men. The data of the study were collected through individual interviews. A Personal Information Form and an Interview Form were used as data collection tools in the study. In the interview analyses, pseudonyms were used instead of the participants' real names, and they were coded as "K1," "K2," ..., "K12."

Keywords: Divorce, preschool period, parent

Giriş

Boşanma evlilik birliğinin resmi olarak sonlandırılması olarak tanımlanabilir. Çiftlerin karşılıklı anlaşarak evliliği sonlandırmasının yanı sıra zaman zaman çekişmeli boşanmalar da meydana gelmektedir. Bu dönem, çocuğu olan ebeveynlerin süreci doğru yönetmesi çocuğun sağlığı ve gelişimi açısından kritiktir.

Çocukların boşanma sürecine tepkileri, ebeveynlerin tutumları ve boşanma sürecinin yönetim şekli ile yakından ilişkilidir. Ebeveynlerin, çocuklarının duygusal ve psikolojik iyilik hallerini desteklemek için aldıkları önlemler, çocukların bu süreçten daha az zarar görmelerine yardımcı olabilir (Pruett, 2000). Kelly ve Emery (2003), boşanmanın çocukların sosyal ve duygusal gelişimini nasıl etkilediğini risk ve dayanıklılık yönünden ele almışlardır. Ayrıca, boşanmanın çocukların akademik başarıları ve davranışsal sorunları üzerinde de etkili olabileceği belirtilmiştir (Miller & Hargrove, 2012).

Çamkuşu Arifoğlu (2006)'a göre ise çocuklarda boşanma sonrasında karşılaşılabilecek durumlar beş başlıkta incelenebilir:

Çocuğun ebeveynlerinden birinin desteğinden mahrum kalması,

Çocuğun velayetinin verilmediği ebeveyni ile ilişkisinin azalması,

Ebeveynler arasındaki tartışmaların çocuğa yansması,

Ekonomik durumun bozulması,

Çocuğun ev, okul, öğretmen, şehir değiştirmesidir.

Boşanmanın özellikle okul öncesi dönemde gerçekleşmiş olması, bu dönemin insan hayatındaki kritik dönemlerden birisi olması sebebiyle çocuğu olumsuz etkileyebilecek bir durumdur. Buradan hareketle, bu dönemde ebeveynlerin yaşadıkları, boşanma sürecini nasıl yönettikleri ve çocuk üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla araştırma gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, okul öncesi dönemde çocuğu olan boşanmış ebeveynlerin boşanma sürecine ilişkin deneyimlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın deseni nitel desenlerden olgu bilim çalışmasıdır. Nitel araştırmada olgu bilim deseni (fenomenoloji), insan deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasını sağlayan bir araştırma yöntemidir. Olgubilim, derinlemesine bilgi sahibi olunmayan ancak farkında olunan algı ve duyularla ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmaya çocuğu okul öncesi dönemdeyken boşanmış 12 ebeveyn katılmıştır. Katılımcıların 8'i kadın, 4'ü erkektir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın veri toplama tekniği bireysel görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Görüşme Formu kullanılmıştır.

12 katılımcı ile yaklaşık 3-10 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcılara yöneltilen izin belgelerinin doldurulmasının ardından gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda veri zenginliği sağlamak adına katılımcıların verdiği cevapların yanı sıra görüşme süresince katılımcıların ses tonlarına ve duraklamalarına da dikkat edilmiş, bu izlenimler not edilmiştir. Böylece verilen cevapların tutarlığı da bu şekilde sağlanmaya çalışılmıştır.

Bireysel görüşmeler yapılmadan önce katılımcılara isterlerse kimliklerinin kesinlikle gizli kalacağı, sadece araştırmada elde edilen bilgilerin bilime katkı sağlamak amacıyla kullanılıp yayınlanabileceği, görüşme öncesi doldurulması istenen izin formunun doldurulmaması halinde görüşmenin gerçekleşmeyeceği ve bu izin formu ile de ses kayıtlarının tutulmasına onay verdikleri katılımcılara aktarılmıştır. Ses kayıtları ise daha sonra yazılı metne çevrilmiştir. Görüşme çözümlerinde katılımcıların gerçek adları yerine katılımcıları simgeleyen kodlamalar kullanılmış ve "K1", "K2", ..., "K12" olarak adlandırılmıştır.

Bulgular

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Tablo 1: Okul Öncesi Dönem Çocuğa Sahip Boşanmış Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

EBEVEYNİN CİNSİYETİ	F	%
Kadın	8	66,6
Erkek	4	33,4
TOPLAM	12	100
EBEVEYNİN EĞİTİM DURUMU	-	-
İlkokul	0	0
Ortaokul	1	8,3
Lise	2	16,6
Ön Lisans	1	8,3
Lisans	5	41,6
Yüksek Lisans	1	8,3
Doktora	2	16,6
EBEVEYNİN YAŞI	-	-
26-29	3	25
31-37	4	33,4
41-45	5	41,6
ÇOCUĞUN CİNSİYETİ	-	-
Kız	8	66,6
Erkek	4	33,4
ÇOCUĞUN YAŞI	-	-
4	4	33,4
5	4	33,4
6	4	33,4

Tablo 1’de katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre, %66,6 ile kadın, %33,4 ile erkek katılımcı oranı belirlenmiştir. Ebeveynlerin eğitim durumuyla ilgili elde edilen verilerde ise büyük çoğunluğu %41,6 oranıyla lisans mezunları oluşturmaktadır. Devamında %16,6 ile lise mezunları gelmektedir. %8,3 oranı ile ortaokul, ön lisans, yüksek lisans, doktora mezunu ebeveynler son sırada yer almaktadır. Çalışmada hiç ilkököl mezunu ebeveyn bulunmamaktadır. Ebeveynlerin yaş grupları değerlendirildiğinde ise 26-29 yaş aralığında %25’lik kesim bulunmaktadır. 31-37yaş aralığında %33,4 ve 41-45 yaş aralığında %41,6 katılımcının olduğu saptanmıştır. Çalışmada yer alan okul öncesi dönemde bulunan çocukların %66,6’sı kız, %33,4’ü erkektir. Dört, beş ve altı yaş gruplarının her birinden %33,4 oranında çocuk bulunmaktadır.

Boşanma Kararının Çocuğa Nasıl Açıklandığına İlişkin Bulgular

Tablo 2’de, boşanma kararı çocuklara açıklanırken ya da süreç içerisinde psikolojik destek alma durumu gösterilmiştir.

Tablo 2: Okul Öncesi Dönem Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bu Kararı Çocuklara Açıklarken Ya Da Süreç İçerisinde Psikolojik Destek Alma Durumu

Kişi	Karar Açıklanırken	Süreç İçerisinde	Destek Almayan
K1		+	
K2			+
K3			+
K4			+
K5	+	+	
K6			+
K7			+
K8			+
K9	+		
K10	+	+	
K11	+		
K12	+		
TOPLAM	5	3	6
%	41,6	25	50

Tablo 2’de okul öncesi dönem çocuğa sahip olan ebeveynlerin boşanma kararlarını çocuklara açıklarken psikolojik destek alıp almama durumuna yer verilmiştir. Buna göre, boşanma kararı açıklanırken psikolojik destekten yararlanan ebeveyn oranı %41,6 ve süreç boyu bu destekten faydalanan ebeveyn oranı %25 olarak belirlenmiştir. Boşanma kararını çocuklara açıklarken psikolojik destek almayan ebeveynlerin oranı %50’dir. Boşanma kararını çocuklarına açıklarken destek alan ebeveynlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Artık ayrı evlerde yaşayacağımızı, ama onu hep seveceğimizi söyledik. Bunu bir psikolog eşliğinde yaptık.’ (K 11)

‘Çocuğumuzla birlikte konuştuk. Konuşmadan önce de çocuk psikolojisi alanında uzman bir arkadaşımızdan destek aldık.’ (K 12)

‘Psikolojik destek aldık. Çocukları karşımıza alıp konuştuk. Artık anlayamadığımızı, tartışmamak ve onları kötü etkilememek için ayrılmaya karar verdiğimizizi söyledik. Kızım birinci sınıfta oğlum anasınıftaydı. Kızım kabul etmek istemedi ama oğlum tepki vermedi.’ (K 9)

Boşanma kararını çocuklarına açıklarken destek almayan fakat süreçte psikolojik yardıma ihtiyaç duyan bir katılımcının ifadesi şöyledir:

'Kavga ettiğimiz bir zamanda annesi aniden söyledi. Oğlum için büyük bir şok oldu. Böylelikle süreçte destek alarak en az hasarla atlatmaya çalıştık.' (K 1)

Boşanma kararını çocuklarına açıklarken ve süreçte de psikolojik destek alan ebeveynlerin ifadelerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

'Kendim konuşmadım. Psikolojik ve psikiyatrik destek aldım. Hala da almaya devam ediyorum.' (K 5)

Boşanma kararını okul öncesi dönemde bulunan çocuklarına açıklarken destek almayan ebeveynlerin ifadeleri ise aşağıda belirtilmiştir.

'Nasıl ki sen bazen arkadaşlarınla tartışıyorsun, anlaşıyorsun biz de babanla artık anlaşamıyoruz. Biz kardeşlerinle artık anneannende yaşayacağız dedim. Çocuklarıma ben yeterim diye düşünüp herhangi bir destek almadım.' (K 2)

'Okul öncesi öğretmeni olduğum için nasıl bir yol izleyeceğimi biliyordum. Eski eşim evini yerleştirdikten sonra oğluma yeni ve ikinci bir evi olduğunu ve istediği zaman o evde de kalabileceğini söyledik. Basit düzeyde ve doğruları da gizlemeden anlattık.' (K 3)

'Eski eşim, çocuğum ve ben birlikte konuştuk. Karı koca olarak anlaşamadık ama iki iyi arkadaşız ve her zaman senin annen babanız dedik.' (K 7)

'Psikolojik destek hiç almadım. Çünkü ailem tarafından ailem boyunca hiç kimsenin sevdiğimizimizin sağlığından daha değerli olmadığı algısıyla büyütüldüm. Dini inancım gereği de yaşadığım olumsuzlukların imtihan olduğunu düşünerek sabrım ve dik duruşum asla bozulmadı. Namazlarıma olan bağlılığım sayesinde her zaman güçlü bir kadın oldum. Çocuğuma da ne olursa olsun güçlü durmayı aşılamaaya çalıştım. Babası hayatımızda hiç aktif olmadığı için boşanmamızın da onun için pek bir anlamı olmadı. Hep benim ailem onun ailesi olmuştu zaten.' (K 8)

'Bu durumu çocuğumun anlayabileceği şekilde anlatabilmek için çocuk gelişimi okudum. Araştırmalar yaptım ve onu üzmeden kırmadan anlatmaya çalıştım. Destek almadım.' (K 6)

Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Boşanmanın Etkilerine İlişkin Bulgular

Tablo 3'de , ebeveynlerin beyanlarına göre okul öncesi dönem çocuklarının boşanmadan etkilenme durumlarına ve alanlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Ebeveynleri Boşanmış Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Etkilenme Durumu

	E 1	E 2	E 3	E 4	E 5	E 6	E 7	E 8	E 9	E 10
K 1		+			+	+	+		+	
K 2	+									
K 3	+									
K 4		+								
K 5			+	+						
K 6					+					
K 7	+		+							
K 8										+
K 9						+				
K 10							+			
K 11								+		
K 12										+
Toplam	3	2	2	1	2	2	2	1	1	2
%	16,6	11,1	11,1	5,5	11,1	11,1	11,1	5,5	5,5	11,1

Verilen tabloda E 1, E 2, E 3, E 4, E 5, E 6, E 7, E 8, E 9, E 10 numaraları çocukların boşanmadan etkilenme durumunu ifade etmektedir. Bu etkiler, görüşme sonuçlarından elde edilen verilerle belirlenmiştir. E 1 hırçınlık ve sınırsızlık, E 2 kaybetme korkusu, E 3 yalnızlaşma, E 4 alt ıslatma, E 5 uyku sorunları ve kâbus görme, E 6 özlem, E 7 rahatlama, E 8 kendini suçlama, E 9 tırnak yeme, E 10 etki görmeme şeklinde tanımlanmaktadır. İlk tepki olan hırçınlık ve sınırsızlık davranışına sahip olan %16,6 oranıyla üç adet çocuk olduğu tespit edilmiştir. Bunun dışında kaybetme korkusu, yalnızlaşma, uyku sorunu ve kâbus, özlem, rahatlama, etki görmeme alt basamakları ikişer çocukta saptanmış ve %11,1 oran belirlenmiştir. Alt ıslatma, kendini suçlama ve tırnak yeme davranışlarının ise birer çocukta görüldüğü ebeveynler tarafından beyan edilmiş, %5,5 orana ulaşılmıştır. Okul öncesi dönemde bulunan çocukların boşanmaya verdikleri tepkilerle ilgili ebeveyn ifadeleri ise aşağıda verilmiştir.

'Sürecin yönetilmesi önemli. Çocuk diğer tarafla iletişim kuramıyorsa çok kötü etkileri oluyor. Oğlumda geceleri kabus görme, tırnak yeme gibi davranışlar gördüm. Beni lavaboya girdiğim zaman bile kapıda beklerdi annesi gibi gideceğimden korkardı. Annesini uzun süreler görmediği için çok özlerdi. Halâ da öyle. Fakat zaman geçtikçe de onu baskılayan figür uzaklaştığı için kendini ifade etme gibi durumlarda rahatladığını ve sosyal açıdan geliştiğini de gördüm.' (K 1)

'Sınırları çizmekte ve korumakta ciddi sıkıntılar yaşıyoruz.' (K 3)

'Kızıma babası bizimle ilgilenmek istemediği için ayrıldığımızı anlattım. Onsun da yaşayabileceğini, üstesinden gelemediği şeyleri benimle paylaşabileceğini, isterse babasına tekrar şans verebileceğimizi söylememe rağmen etkilendiği en hassas nokta kaybetme korkusu. Seni de kaybetmek istemiyorum gibi söylemleri oluyor.' (K 4)

'Hiçbir olumsuz etkisi olmadı, çünkü babasının yokluğunu asla hiçbir konuda fark ettirmeyen ve hissettirmeyen bir ailem var ve biz onlarla hep çok mutlu olduk.' (K 8)

'Oğlum biraz rahatladı ama baba özlemi ağır bastı. Cinsiyet faktörü de etkili olabilir. Erkek çocuk babayı daha çok örnek rol model aldığı için onun eksikliğini daha çok hissediyor olabilir. Oğlum için hala bir acaba var. Boşanmasalardı daha mı iyi olurdu diye.' (K 9)

'Şiddetli geçimsizliğin neden olduğu tartışma ve gerginliklere maruz kalan bir çocuk için ebeveynlerin ayrı yaşamaya başlaması rahatlatıcı olabilir, bu tartışmalara maruz kalmayan çocuk için ise anlaşılması zor ve şoke edici olabilir. Kendi olayımda hem kendi görüşüm hem çocuğumun öğretmeninin görüşü çocuğumda rahatlama sakinleşme olduğu yönündeydi.' (K 10)

'Çocuk kendini suçlu hissediyor.' (K 11)

'Süreç iyi yönetilirse sorun olmuyor.' (K 12)

Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Boşanmaya Verdiği Tepkiye İlişkin Bulgular

Tablo 4’de, okul öncesi dönemde bulunan çocukların boşanmaya ilişkin verdiği tepkilere yer verilmiştir.

Tablo 4: Okul Öncesi Dönemde Bulunan Çocukların Boşanmaya Karşı Tepki Verme Durumu

	T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6
K1				+		
K2						+
K3	+					
K4		+				
K5		+				
K6			+			
K7	+					
K8		+				
K9					+	+
K10		+				
K11	+					
K12		+				
Toplam	3	5	1	1	1	2
%	23	38,4	7,6	7,6	7,6	15,3

Verilen tabloda belirtilmiş olan T 1, T 2, T 3, T 4, T 5, T 6 maddeleri, okul öncesi dönemde bulunan çocukların boşanmaya verdikleri tepkileri temsil etmektedir. T 1 öfke gösterme, T 2 anlayışla karşılama, T 3 ebeveyni suçlama, T 4 içe kapanma, T 5 üzüntü duyma, T 6 eksiklik hissetme olarak tanımlanmaktadır. En fazla anlayışla karşılama cevabı alınarak %38,5 orana ulaşılmıştır. Devamında %23 oranla öfke duyma, %15,3 oranla eksiklik hissetme gelmektedir. Ebeveyni suçlama, içe kapanma, ve üzüntü alt basamakları birer kişiyle %7,6 oranında kalmıştır. Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri öfke tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Tepkisini öfkeyle gösterdi. Bende onu döveceğim terk edeceğim, göstereceğim ona gününü, sen üzülme ben seni korurum şeklinde koruma içgüdüleriyle yaklaştı. İçinde babasına karşı kin ve nefret oluştu.’ (K 3)

‘Bazen hırçınlıklar yaptı.’ (K 7)

Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri anlayışla karşılama tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Kızım benimle çok mutlu olduğunu söylüyor. Hep benimle olmak istiyor. Bu konuda ters konuşmaları ya da hırçın tavırları hiç olmadı.’ (K 5)

‘Babası hiçbir zaman onunla ve benimle ilgilenmediği için boşanma konusu kızımı etkilemedi.’ (K 8)

‘Çocuğumuz ev içerisinde yaşanmakta olan gerginliğe tanık olduğundan dolayı boşanmaya uç bir tepki vermedi. Artık hiç beraber yaşamayacak mıyız diye bir müddet sordu sadece.’ (K10)

‘Çocuğumuz altı yaşındaydı belki de bu yüzden ciddi bir tepki vermedi.’ (K 11)

Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri ebeveyni suçlama tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Boşandım diye beni suçlu görüyordu bende bilgisiz ve cahildim nasıl başa çıkacağımı, bu durumu nasıl anlatmam gerektiği konusunda yetersizdim. İçten içe kızgındı öfkeliydi bana.’ (K 6)

Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri içe kapanma tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

‘Çok içinde yaşadı. Beni üzmemek için dışa vurmadı.’ (K 1)

Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri üzüntü tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Daha önce de söylediğim gibi oğlum üzüldü, hep eksiklik hissetti. Hep tekrar beraber olacağımız günün ümidini içinde taşıdı.' (K 9)

Ebeveynlerin, okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının boşanmaya verdikleri eksiklik hissetme tepkisine yönelik ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Ben yanında olmazsam hiçbir erkekle konuşamaz, çekinir. Ben bunu baba figürünün eksik olmasına bağlıyorum.' (K 2)

Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönem Çocukların Boşanma Sürecine Uyumu İçin Yaptıklarına İlişkin Bulgular

Tablo 5'de, okul öncesi dönemde bulunan çocukların boşanma sürecine uyumu için ebeveynlerin yaptıklarına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 5: Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Boşanma Sürecine Uyumuna Önlem Alma Durumu

	U 1	U 2	U 3	U 4	U 5	U 6
K1					+	
K2				+		
K3	+					
K4		+				
K5			+			
K6			+			
K7		+				
K8		+				
K9				+		
K10			+			
K11			+			
K12						+
Toplam	1	3	4	2	1	1
%	8,3	25	33,3	16,6	8,3	8,3

Yukarıdaki tabloda belirtilen U1, U2, U3, U4, U5, U6 ifadeleri okul öncesi dönem çocuklarının boşanma sürecine uyumu için alınan önlemlerdir. U1 sosyal aktivitelere katılma, U2 bir uyumsuzluk olduğu düşünülmediği için normal hayata devam etme, U3 psikolojik destek alma, U4 kreşe ya da anaokuluna gönderme, U5 evcil hayvan edinme, U6 evden giden ebeveynle sık sık bir araya gelme olarak tanımlanmaktadır. En fazla %33,3 oranla psikolojik destek alma durumu tercih edilmiştir. Daha sonra %25 ile normal hayata devam etme, %16,6 ile kreş ya da anaokuluna gönderme, %8,3 ile sosyal aktivitelere katılma, evcil hayvan edinme ve evden giden ebeveynle sık sık görüşme cevapları alınmıştır. Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için yaptıklarında sosyal aktivitelere katılma alt başlığına ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Sosyal etkinliklere ağırlık verdik. Birlikte daha çok vakit geçirdik' (K 3)

Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için normal hayata devam etme alt başlığına ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Kızım küçük olduğu için ve genelde ben büyüttüğüm için uyumsuz olabileceğimiz bir durum olmadı.' (K4)

'Çocuğumla hiç bir şey olmamış gibi hayatımıza devam ettik'.(K 7)

'Ben hem anne hem baba oldum ona. Ve bu durumun çocuğumda daha kötü değil, daha olumlu sonuçlar doğurduğunu düşünüyorum.' (K 8)

Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için psikolojik destek alma durumuna ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Psikolojik ve psikiyatrik destek aldık. Başka bir şey yapmadım.' (K 5)

'Süreç içerisinde belirli aralıklarla destek aldık. Bu görüşmelere çocuğumun rehber öğretmeni ve pediatrik psikiyatr da katıldı.' (K 10)

'Psikolojik destek aldık.' (K 11)

Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için kreşe gönderme durumuna ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Sık sık arkadaşlarıyla birlikte olsun kafası dağılsın diye kreşe gönderdim.' (K 2)

'Olumsuz etkilenmemesi için kreşe gönderdim. Kreşe gitmek istemedi fakat bunun nedeni süreçten mi kaynaklı yoksa kreşten mi kaynaklı bilemiyorum.' (K 9)

Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için evcil hayvan edinme durumuna ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Süreçte psikolojik destek aldığımız oldu. Tavsiye üzerine yakınlık kurabileceği bir evcil hayvan edinmeye karar verdik. Oğluma çok faydası olduğunu gördüm. En yakın arkadaşı o oldu.' (K 1)

Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocukların sürece uyumu için evden giden ebeveynle sık sık görüşme durumuna ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Boşandıktan sonra bir süre her gün görüştük. Çünkü sonraki süreçte ayrılığımız sebebiyle hafta sonları görüşebilecektik.' (K 12)

Boşanma Sürecinde Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarıyla İlgilenmelerini Engelleyen Olaylara İlişkin Bulgular

Tablo 6'da , okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmelerine engel olacak şekilde bir olumsuzluk yaşayıp yaşamadıklarına dair elde edilen bulgular verilmiştir.

Tablo 6: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Çocuklarıyla İlgilenmelerini Engelleyecek Olay Yaşama Durumları

	E1	E2	E3	E4	E5
K1	+				
K2	+				
K3			+		
K4	+				
K5				+	
K6	+				
K7	+				
K8	+				
K9	+				
K10					+
K11		+			
K12	+				
Toplam	8	1	1	1	1
%	66,6	8,3	8,3	8,3	8,3

Yukarıda belirtilen E1, E2, E3, E4, E5 ifadeleri okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmelerini engelleyen olayları ifade etmektedir. E1 çocuklarıyla ilgilenmelerini engelleyecek bir olay yaşamadıklarını temsil etmektedir. E2 iş seyahatleri engeli, E3 buhran yaşama engeli, E4 uyku atağı engeli, E5 karşı tarafın kötülemesi engeli olarak başlıklandırılmıştır. Çocuklarıyla ilgilenmelerine engel olacak bir durum yaşamadıklarını beyan eden ebeveynlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Ben iş yerimde de tüm düzenimi ona göre kurdum. Gece geç saate kadar çalıştığım bile dükkâna koyduğum yatakta benim yanımda uyuyabiliyordu. Engel yaşamadık.' (K 1)

'Çocuğumla ilgilenmeme hiçbir şeyin engel olmasına izin vermedim.' (K 7)

'Zor bir süreçten geçtim tabi. Hem lisans eğitimi alıyordum. Hem bir işte çalışıyordum. Erkek kardeşi askerdeydi ona para göndermeye çalışıyordum. Annem ve babamla yaşıyordum onlar benimle ilgileniyorlardı çocuğumla ilgileniyorlardı tabi ki ama bende onlarla ilgileniyordum. Ama tüm bunlara rağmen çocuğumla ilgilenmeme hiç bir şey engel olmadı. Allah'ın izniyle hepsine yetebildim.' (K 8)

Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin çocuğuyla ilgilenmesine iş seyahatlerinin engel olduğunu belirten ebeveynin ifadesi aşağıda verilmiştir.

'İş seyahatlerim sebebiyle o süreçte pek yanında olamadım.' (K 11)

Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin çocuğuyla ilgilenmesine yaşadığı buhranların engel olduğunu belirten ebeveynin ifadesi aşağıda verilmiştir.

'Bu süreçte çok çok ağır olaylar yaşamadım. Fakat ara ara gelen ben bunu hak etmedim düşüncesi bastığında dışarı çıkıp hava alıyordum saat fark etmeksizin o zamanlarda anneanesi bakım sağlıyordu.' (K 3)

Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin çocuğuyla ilgilenmesine uyku ataklarının engel olduğunu belirten ebeveynin ifadesi aşağıda verilmiştir.

'Bazen uyku ataklarım oldu anneanesi ilgilendi o durumlarda.' (K 5)

Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin çocuğuyla ilgilenmesine diğer ebeveynin kötülemesinin engel olduğunu belirten ebeveynin ifadesi aşağıda verilmiştir.

'Boşanma sürecinde velayet sahibi ebeveynin, velayet sahibi olmayan ebeveyne yönelik nefret tutumuna çocuklar alet edilebilmektedir. Benim sürecimde bu çok uzun süren bir zamanda yaşanmadı ama yaşandığı dönemlerde çocuğumla ilgilenmemi engelledi.' (K 10)

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Diğer Ebeveyn Hakkında Olumsuz İfadeler Kullanıp Kullanmamasına Yönelik Bulgular

Tablo 7'de okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin diğer ebeveynler hakkında olumsuz ifade kullanıp kullanmadıklarına ilişkin bulgular paylaşılmaktadır.

Tablo 7: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Diğer Ebeveyn Hakkında Olumsuz İfade Kullanmama Durumu

	Evet	Hayır
K1	+	
K2	+	
K3		+
K4	+	
K5	+	
K6	+	
K7	+	
K8		+
K9	+	
K10	+	
K11	+	
K12	+	
Toplam	10	2
%	83,3	16,7

Yukarıda belirtilen veriler ışığında, diğer ebeveyn hakkında olumsuz konuşmamaya dikkat edenlerin oranı %83,3 olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra olumsuz konuşmaya dikkat etmeyen ebeveynlerin oranı ise %16,7'dir. Diğer ebeveyn hakkında olumsuz konuşmamaya dikkat eden ebeveynlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Evet, ben babasını hiç kötülemedim. Ama kızım onu görmek istediğinde, nerede olduğunu sorduğumda henüz bizimle görüşmeye müsait olmadığını onun tekrar bir ailesi olduğunu ya da kendisini hazır hissetmediğini söylüyorum.' (K 4)

'Tabi ki. Hiçbir zaman kötü olumsuz ifadeler kullanmam.' (K 5)

'Tabi ki de dikkat ederim. Sonuçta çocuğum değil, biz ayrıldık' (K 6)

'Önem veririm. Onun hala babası sonuçta. Onun da benim hakkımda olumsuz ifadeler kullanmamasını isterim. Bu konuda anlaşma sağladık' (K 7)

'Hem ben hem de çocuğumun annesi çocuklarımıza karşı birbirimizi kötülememe konusunda uzlaşmış durumdayız.' (K 10)

Diğer ebeveyn hakkında olumsuz konuşmamaya dikkat etmeyen ebeveynlerin ifadeleri aşağıda verilmektedir.

'Hayır, önem vermiyorum. Boşanma sürecine yani bütün her şeyi öğrendikten sonra kendisi de bilincinde olduğu için sevmiyorum, istemiyorum onu diyor.' (K 3)

'Eğer bu boşanma anlayışım ya da farklı kabul edilebilir bir sebepten dolayı olsaydı evet çok dikkat ederdim. Hatta çocuğumun babasını sevmesini onunla vakit geçirmesini isterdim. Ama tabi ki bu mümkün değil. Ben sokakta herhangi bir çocuğun bile öyle bir insanla asla karşılaşmaması göz göze bile gelmemesi için dua ediyorum.' (K 8)

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Boşanma Öncesi Çift Terapisi Alma Durumuna İlişkin Bulgular

Tablo 8'de, okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ebeveynlerin boşanmadan önce çift terapisi alma durumları hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 8: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Ebeveynlerin Boşanmadan Önce Çift Terapisi Alma Durumu

	Evet	Hayır
K1	+	
K2		+
K3		+
K4		+
K5	+	
K6		+
K7		+
K8		+
K9	+	
K10	+	
K11	+	
K12		+
Toplam	5	7
%	41,6	58,4

Yukarıda verilen tabloda boşanma öncesi çift terapisi alma durumu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Buna göre, terapi almayanların %58,4 ve terapi alanların %41,6 oranında olduğu saptanmıştır. Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ve boşanma öncesinde terapi alan ebeveynlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'12 yıllık evliliğimiz hep gel-gitlerle ve denemelerle geçti. Terapi de aldık.' (K 1)

'Evet aldık, ama hiçbir etkisi olmadı. Hatta bazı konularda gereksiz çıkarımlarda bulunup yanlış sonuçlara bile vardı.' (K 5)

'Aldık. Ama faydasından çok zararını gördük. Terapistimiz erkeklerin her konuda daha haklı olduğu görüşüne sahipti. Ona daha çok hak verdi. O da iyice aykırı davranmaya başladı'. (K9)

'Evet yaklaşık iki buçuk yıl süresince çift terapisi aldık' (K 10).

Okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ve boşanma öncesinde terapi almayan ebeveynlerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Yaklaşık bir ay kendimi kurtarmak için çabaladım. Bir sonuç elde edemeyince çift terapisine gitmeyi önerdim fakat ben gitmiyorum sen nereye gidiyorsan git diye cevap aldım.' (K 3)

'Çift terapisi almadık ama devam ettirmek için ben çok çaba harcadım çok fedakârlıklar yaptım' (K 6)

'Almak istedik ama nasıl ve nerden alacağımızı bilemedik. Kitap okumaya çalıştık evlilikle ilgili. Ama hiçbir şey fayda etmedi. Çünkü kişilik değişmiyor.' (K 7)

'Almadım. Almayı düşünecek bir konu da yoktu. Normal kabul edilebilir bir şey yaşamadım. Boşanma sebebi olan olay yaşandı ve ben ertesi gün hemen avukatıma vekalet verdim dava açtık ve bitti.' (K 8)

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Boşanma Sürecinde Değiştirmek İstedikleri Şeyler Hakkındaki Bulgular

Tablo 9'da, okul öncesi dönemde çocuğu olan ve boşanmış olan ebeveynlerin, boşanma sürecinde değiştirmek istedikleriyle ilgili bulgular verilmiştir.

Tablo 9: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Boşanmış Ebeveynlerin Boşanma Sürecinde Değiştirmek İstedikleri

	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7
K1				+	+		
K2							+
K3			+				
K4					+		
K5			+				
K6		+					+
K7			+				
K8	+						
K9		+					
K10	+						
K11					+		
K12		+				+	
Toplam	2	3	3	1	3	1	2
%	13,3	20	20	6,6	20	6,6	13,3

Tabloda verilen D1, D2, D3, D4, D5, D6, D7 ifadeleri boşanma sürecinde ebeveynlerin değiştirmek istediği olayları anlatmaktadır. D1 değiştirmek istedikleri bir olay yaşamadıkları, D2 çevre unsurları (aile, çevre baskısı, insanların tavır ve yorumları vb), D3 karşı tarafla kurulan iletişim (saygı görme, vicdanlı davranılmak isteme vb), D4 daha erken boşanma, D5 çocuğun daha az etkilenmesi, D6 resmi prosedürler, D7 yaşanan ortamın değiştirilmek istenmesi olarak tanımlanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre çevre unsurları, karşı tarafla kurulan iletişim, ve çocuğun daha az etkilenmesi basamakları %20 oranla en fazla yanıt verilen maddeler olmuştur. Devamında %13,2 oranla değiştirmek istenilen bir olay yaşanmaması, ve yaşanan ortamın değiştirilmek istenmesi maddeleri gelmektedir. En sonda ise %6,6 orana sahip olan daha erken boşanma ve resmi prosedürler cevapları alınmıştır. Katılımcıların boşanma sürecinde değiştirmek istedikleri olay ve olgulara ilişkin verdikleri cevaplar sırayla aşağıdaki gibidir.

'Çok daha erken boşanırdım. Çocuğum böylelikle evdeki kavgalara şahit olmazdı.(K 1)

'Eski eşimle evlerimiz çok yakındı. Çocuklar her gün onu görüyordu ama babaları yanlarına gelmiyordu. Evlerimizin bu kadar yakın olmasını istemezdim.' (K 2)

'Daha az darbe alarak hakarete uğramadan saygı çerçevesinde ayrılmak isterdim. Aldattığı kadından hakaretler duymak istemezdim.' (K 3)

'Çocuğumun ileride reddedilme psikolojisi ile gerçekten yaşayacak olmasını asla istemem.' (K 4)

'Bana karşı daha saygılı olsun isterdim.' (K 5)

'Yaşadığımız çevreyi değiştirmek isterdim. Çevrenin olumsuz etkilerine ve bizi bu sürece getirmesine çok maruz kaldık.' (K 6)

'Eşimin ailesini ve vicdanını değiştirme şansım olsaydı keşke.' (K 7)

'Sadece boşanma süreci değil kendimi bildim bileli hayatım boyunca ben aslında olumlu ya da olumsuz bir şeyleri değiştirmek isteyen 'Ah keşke, ah şansım olsaydı böyle yapardım' vs. gibi cümleler kuran biri değilim. Olumlu ya da olumsuz da olsa hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanıyorum. Mücadeleme rağmen başım dik yoluma devam ettim o yüzden hayatım boyunca ne yaşarsam yaşayayım bir şeyi değiştirme şansım olsa dahi bunu asla istemem. Ben yolumu şansımı Allahın iradesine tasarrufuna emanet etmeyi daha çok seviyorum.' (K 8)

'İnsanların bakış açısı, çevre baskısı, toplumun kötü niyetli bakışı. Eşli ortamlardan uzak kalmaya çalışıyorsun, çevren daralıyor.' (K 9)

'Herhangi bir şeyi değiştirme isteğim yok. Değişmesi gerektiğini düşündüğüm şeyler ters nedensellik durumunu oluşturuyor.' (K 10)

'Çocuğumun daha az etkilenmesini isterdim. Kız olduğu için babaya düşkün haliyle. Evden ayrılıyor olmam onu çok etkiledi.' (K 11)

'Resmi prosedürler ve çevreye bunu açıklamak' (K 12)

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Süreçte Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Bulgular

Tablo 10'da, okul öncesi dönemde çocuğu olan ve boşanmış ebeveynlerin boşanma sürecinde yaşadıkları zorluklara ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 10: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Boşanmış Ebeveynlerin Süreçte Zorluk Yaşama Durumu

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5
K1					+
K2			+		
K3		+			
K4	+				
K5			+	+	
K6			+	+	
K7			+	+	
K8	+				
K9			+		+
K10					+
K11					+
K12				+	+
Toplam	2	1	5	4	5
%	11,7	5,8	29,4	23,5	29,4

Yukarıdaki tabloda Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 ile ifade edilen maddeler okul öncesi dönemde çocuğu bulunan boşanmış ebeveynlerin süreçte yaşadıkları zorlukları ifade etmektedir. Z1 herhangi bir zorluk yaşamama, Z2 aldatılma, Z3 çevresel faktörler (insanların bakış açısı, aileden ve çevreden destek görememe vb), Z4 içsel faktörler (boşanmayı kabullenememe ya da alışamama, yalnızlığa adapte olmaya çalışma vb), Z5 çocukla ilgili faktörler (çocuğun sürece alışmasını sağlama, çocukla vakit geçirme sınırlılığı vb) olarak tanımlanmıştır. %29,4 oranında en çok çevresel faktörlerin ve çocukla ilgili faktörlerin zorluk yaşattığı tespit edilmiştir. %23,5 ile içsel faktörlerin ikinci sırada, %11,7 ile zorluk yaşamama durumu üçüncü sırada, %5,8 ile aldatılma durumu son sırada yer almaktadır. Katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir.

'Annesinin oğlumu uzun süreler görmemesi. Çocuk ne kadar özlese de annesi onu görmeyerek beni cezalandırdığını düşündü' (K 1)

'Ailem tekrar denersiniz barışsınız diyerek dava açmamı ertelemeye neden oldular. Şimdi olsa hemen ayrılırdım' (K 2)

'Eşyalarımı toplamaya gittiğimde beni aldattığı kadının evime yerleştiğini eşyalarımı kullandığını görmek istemezdim. Atlatamadığım uzun süre aşamadığım en büyük darbe bu oldu.' (K 3)

'Benim için maneviyat önemli ailemin desteği de beni ayakta tutmaya yetti. Maddi ve manevi olarak hiçbir zorluk çekmedim iyi ki boşanmışım.' (K 4)

'Yalnız kalmak, hiç kimseden destek bulamamak.' (K 5)

'Boşanmayı kabullenme, herkesi kendimi ve çocuğumu buna ikna etmeye çalışmak.' (K 6)

'Bu duruma kendimi alıştıramazken, kabul edemezken, çocuğumu bu duruma alıştırmak toplum olarak boşanan insanların dışlanması, kötü gözle bakılması, kısaca toplum baskısı.' (K 7)

'Boşanma sürecinde gerçekten bir tane bile zorluk yaşamadım boşanma işlemleri konusunu hep avukatım ilgilendi hatta ben hiç duruşmaya bile gitmedim.' (K 8)

'İnsanların bakış açısı, çocuklarımla psikolojik sağlamlığını korumaya çalışmak.' (K 9)

'Çocuklarımdan uzak kalmak , süreç içerisinde üstesinden gelmekte en çok zorlandığım husus oldu.' (K 10)

'Çocuğumla ayrı evlerde yaşamak' (K 11)

'Yalnız hayata adaptasyon ve çocuğumu daha az görmek.' (K 12)

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Boşanmayı Düşünen Ebeveynlere Yönelik Önerilerine İlişkin Bulgular

Tablo 11'de, boşanmış ebeveynlerin boşanmayı düşünen ebeveynlere yönelik önerileri verilmiştir.

Tablo 11: Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Boşanmış Ebeveynlerin Boşanmayı Düşünen Ebeveynlere Yönelik Öneride Bulunma Durumu

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4
K1	+			
K2		+		
K3			+	
K4	+			
K5		+		
K6		+		
K7		+		
K8			+	+
K9			+	+
K10				+
K11	+		+	
K12			+	+
Toplam	3	4	5	4
%	18,75	25	31,25	25

Tabloda verilen Ö1, Ö2, Ö3, Ö4 ifadeleri, boşanmış ebeveynlerin boşanmayı düşünen ebeveynlere verdikleri önerileri tanımlamaktadır. Ö1 çocuklar ilgili faktörleri (çocuğun düşünülerek sürecin yürütülmesi, ebeveynler arasında bırakılmaması, her iki tarafla da görüşmesi vb), Ö2 karar alındıysa uzatılmamasını, Ö3 çift terapisi almayı, Ö4 ortak paydada buluşmaya çalışmayı içermektedir. %31,25 oranı ile çift terapisi alma önerisi ilk sırada, %25 ile boşanma kararının uzatılmaması ve ortak paydada buluşmaya çalışılması ikinci sırada, %18,75 oranı ile çocuklarla ilgili faktörler son sırada yer almaktadır. Boşanmış ebeveynlerin boşanmayı düşünen ebeveynlere yönelik önerileri aşağıdaki gibidir.

'Çocuk iki tarafı da istediği an görmeli ve ulaşmalı. Görüşme günlerini çocuk bilmeli, iptal edilmemeli. Çünkü çocuklar o günü ipe çekiyor.' (K 1)

'Aklına boşanma fikri girdiyse bu işi uzatmak sadece mutsuzluk getiriyor.' (K 2)

'Çift terapisine gitmeyi önerirdim.' (K 3)

'Çocuğun yıpranmamasına özen gösterilmelidir.' (K 4)

'Huzursuz bir birlikteliktense huzurlu yalnızlık daha iyidir.' (K 5)

'Eğer gerçekten boşanmaya kendilerini ikna ettilerse bu süreci sırf çocuklar için ertelememeliler.' (K 6)

'Eğer anlayamıyorlarsa işler daha çirkinleşmeden arkadaşça dostça kırılmadan ayrılınsınlar.' (K 7)

'Boşanmak isteyen ebeveynlere önerim; lütfen eğer ahlaki iğrenilecek bir sebep yoksa yada kabul edilemez nefret psikolojik veya fiziksel şiddet yoksa taraflardan birinde kişilik (çift veya daha fazla kişiliklik) karakter bozukluğu yoksa lütfen sudan sebeplerden ötürü evliliğinizi yıkmayın çift terapisi alın.' (K 8)

'Çift terapisinden ben fayda görmesem de çift terapisine gidilmeli. Birbirlerinden beklentilerine kulak vermeliler.' (K 9)

'Şahsi kanaatim boşanma noktasında bile anlaşılabiliriyorsa çiftlerin evliliklerini sürdürmesi için çaba harcamaları gereken bir değer vardır.' (K 10)

'Psikolojik destek alsınlar, çocuklarının yararını göz önünde bulundursunlar.' (K 11)

'Aşılamayacak sorunlar yoksa destek alarak evliliği kurtarsınlar.' (K 12)

Tartışma ve Sonuçlar

Araştırmaya 8 kadın, 4 erkek katılmış olup; araştırmada boşanmış ebeveynlerden boşanma süreci hakkında bilgiler alınarak bu sürecin okul öncesi dönem çocuğuna etkisinin ebeveyn görüşleriyle incelenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda (1) boşanma kararının çocuğa açıklanma süreci (2) okul öncesi dönem çocuğunda boşanmanın etkileri, (3) çocuğun boşanmaya verdiği tepki, (4) ebeveynlerin çocukların boşanma sürecine uyumu için yaptıkları (4) ebeveynlerin çocukların boşanma sürecine uyumu için yaptıkları , (5) boşanma sürecinde ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmelerini engelleyen olaylar, (6) boşanmış ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında olumsuz ifadeler kullanıp kullanmaması, (7) ebeveynlerin boşanma öncesi çift terapisi alma durumu, (8) ebeveynlerin boşanma sürecinde değiştirmek istedikleri şeyler, (9) ebeveynlerin süreçte yaşadıkları zorluklar, (10) ebeveynlerin boşanmayı düşünen ebeveynlere yönelik önerileri olmak üzere on ana tema altında incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda, birinci temada boşanma kararının çocuğa açıklanma sürecinde destek alınıp alınmadığı incelenmiş; kararı açıklarken destek alma veya hiç almama durumlarında yoğunlaştığı, süreçte destek alanların daha azınlıkta olduğu görülmüştür. Boşanma, sadece anne ve babanın değil, tüm ailenin hayatını etkileyen bir karardır. Bu nedenle, bu süreçte çocuklar ihmal edilmemeli, duyguları ve ihtiyaçları gözetilmelidir. Gerekirse, bu konuda bir uzmandan yardım almak, hem çocuklar hem de ebeveynler için faydalı olacaktır (Öngören, 2017).

İkinci temada; çocukta boşanmanın etkileri incelenmiş, en çok hırçınlık ve sınır koymada zorlanma, kurallara karşı çıkma konusunda sorunlar yaşandığı; ikinci olarak kaybetme korkusu, yalnızlaşma, uyku sorunları, kâbus görme, özlem sorunları yaşandığı yine aynı oranda rahatlama ve hiç bir etki görmeme durumlarının da olduğu görülmüştür. En az bulunan etkilerince; alt ıslatma, kendini suçlama, tırnak yeme olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin ayrılığı, çocuklar için adeta bir aile fırtınasıdır. Bu fırtınada çocuklar, anne-baba kaybının psikolojik acısını yaşarlar ve bu durum, çeşitli ruhsal belirtilere yol açabilir. Öngören (2017) ve Altuntaş (2012)'nin araştırmalarına göre en sık görülen belirtiler; huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlardır. Boşanmış ebeveynlerin çocukları, sürekli öfke, düşük benlik saygısı ve yüksek kaygı düzeyleri gibi duygusal sorunlarla daha fazla mücadele ediyorlar. (Amato ve Keith,1991)

Üçüncü temada; çocuğun verdiği tepkiler incelenmiş; en fazla tepkinin ebeveynlerin boşanma sürecinde destek alarak süreci güzel yönetmeleri ya da boşanma sorası sağladıkları olumlu hayat şartlarından dolayı, olumsuz açıdan ise boşanma öncesinde yaşadıkları huzursuz ortam ve tartışmalara artık maruz kalmamalarına istinaden boşanmayı anlayışla karşılamak olarak görülmüştür. İkinci yoğunluktaki tepki öfke göstermek olmuştur. Çocuklar boşanmadan dolayı ya yanında bulunan ebeveynine boşandığı için öfke duymuş ya da diğer ebeveynin yapmış olduklarından dolayı öfke duymuştur. Karakuş (2003)'un araştırması bu zorlu süreçte çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyninin sevgisini kaybetme endişesi yaşayabileceği ve bu durumdan dolayı çocuğun dışlanma, terk edilme, korku, öfke ve suçluluk gibi duygular hissetmesine yol açabileceğini belirtmiştir. Üçüncü olarak eksiklik hissetme tepkisi gösterdikleri; dördüncü ve en az olarak da ebeveyni suçlama, içe kapanma ve üzüntü duyma bulgularına rastlanmıştır.

Dördüncü temada; çocukların boşanma sürecine uyumuna yer verilmiş ve söz konusu bireylerin süreç yönetimini en yoğun dan en aza sıralayacak olursak; psikolojik destek alma, normal hayata devam etme, kreş ya da anaokuluna kayıt yaptırma, sosyal etkinliklere katılma, evcil hayvan edinme ve diğer ebeveynle sık sık biraraya gelme şeklinde yaptıkları görülmüştür. Çocukların boşanmaya uyum sağlamasında en önemli faktörlerden birisi, ebeveynin süreçle başa çıkma gücü ve çocuğunun ihtiyaçlarını aksatmamasıdır (Öngider, 2013).

Beşinci temada; boşanma sürecinde ebeveynlerin boşanma sürecinde çocuklarıyla ilgilenmelerini engelleyen olaylara yer verilmiştir. Bulgular sonucunda ebeveynlerin genel olarak çocuklarıyla ilgilenmeleri için engel olmadığını, ilgilenemeyen ebeveynlerin ise zorunlu durumlardan dolayı ya mecburi iş seyahati, ya psikolojik rahatsızlıklar ya da diğer ebeveyn kaynaklı ilgilenemediklerini belirtmişlerdir.

Altıncı temada; diğer ebeveyn hakkında olumsuz ifadeler kullanıp kullanmama durumu değerlendirilmiş, katılımcıların %83,3 ü olumsuz ifadeler kullanmaktan kesinlikle kaçındıklarını belirtmiş; %16,7 'si ise yaşadıkları olumsuz durumlar sebebiyle iyimser bakamadıklarını, gerçekleri çocuklarıyla paylaştıklarını ve bu yüzden olumsuz ifadeler kullandıklarını söylemişlerdir.

Yedinci temada; boşanma öncesi çift terapisi alıp almadıkları sorusu sorulmuş, ortalama yüzde 60'ının almadığı, yüzde 40'ının terapi aldığı görülmüştür. Çift terapisi alanların bazılarının sürece faydasının olmadığını, bazılarının olumsuz etkilendiklerini belirttikleri; almayanların ise zaten çok çabalayıp sonuç alamadıkları için düşünmedikleri, çift terapisini nasıl alacaklarını bilmedikleri için alamadıklarını ya da boşanmaya kesin karar verdikleri için almadıklarını söylemişlerdir.

Sekizinci temada; boşanma sürecinde değiştirmek istedikleri şeyler olup olmadığı sorusuna cevap aranmış; genel olarak cevaplar çevresel faktörlerin ve etkilerin değişmesi, çocuğun süreçten daha az etkilenmesi, kurulan yanlış anlaşılmanın yanlış iletişimin düzeltilmesi konusunda yoğunlaşmış, daha az sayıda kişinin yaşanan ortamın değişmesini istemesi ve hiçbir şeyin değişmemesini istemesi ve son olarak da en az sayıda daha erken boşanma isteği ve resmi prosedürlerin değişmesi talebine rastlanmıştır. Boşanma süreci konusunda Özüğurlu (2006:201)'in ve Aktaş (2011)'in çalışmaları da aile büyüklerinin evliliğe müdahalesinin oldukça yaygın bir sorun olduğunu ve boşanma riskini artırdığını göstermektedir.

Dokuzuncu temada; ebeveynlerin süreçte yaşadıkları zorlukların neler olduğu sorulduğunda bir önceki temada belirtildiği gibi çok sayıda kişi yine çevresel faktörlerin ve çocukla ilgili durumların kendilerini zorladığını, ikinci olarak içsel faktörler olan boşanmayı kabul edememe, alışamama, yalnızlığa alışamama gibi durumlarda zorluklar yaşadıkları, az kişinin hiçbir zorluk yaşamadığı ve sonuncu olarak da aldatılmanın süreçte yaşadıkları zorluklardan olduğunu belirtmişlerdir.

Onuncu temada; boşanma sürecine girecek veya girmiş olan ebeveynlere öneriniz nedir sorusuna en fazla çift terapisi almalarını, ikinci olarak verilen cevaplarda ortak paydada buluşmaları gerektiği önerisi ve karar alındıysa çok fazla uzatılmaması önerisinde bulunmuşlardır. Son olarak ise; çocuklar ilgili faktörleri (çocuğun düşünülerek sürecin yürütülmesi, ebeveynler arasında bırakılmaması, her iki tarafla da görüşmesi) değerlendirmeleri gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda şu öneriler verilebilir;

- 1) Boşanma sürecinde çift terapisi konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmüştür. Bu konuda, daha detaylı araştırmalar yapılarak hangi tür terapiye hangi aşamada gidileceği konusunda bilgilendirmeler yapılabilir.
- 2) Evlilik öncesi aile eğitim programları düzenlenerek doğru iletişim yolları hakkında bilinç kazandırılabilir.
- 3) Boşanma sonrası süreç için sosyal norm düzenlemeleri topluma kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ö. (2011). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Altuntaş, G. (2012). Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması. (Yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Amato PR, Keith B (1991) Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychol Bull*, 110:26-46.

Cao, H., Fine, M., Zhou, N. (2022). The Divorce Process and Child Adaptation Trajectory Typology (DPCATT) Model: The Shaping Role of Predivorce and Postdivorce Interparental Conflict. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 25:500–528

Karakuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .

Kelly, J. B., & Emery, R. E. (2003). *Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives*. *Family Relations*, 52(4), 352-362.

Miller, R. B., & Hargrove, B. K. (2012). *The Impact of Parental Divorce on Children's Academic Achievement and Behavior Problems*. *Child Development Research*, 2012, Article ID 462132.

Öngider N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*.;5(2):140-161. doi:10.5455/cap.20130510

Öngören, S. (2017). Boşanma Ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (13), 73-87.

Özüğurlu, K. (2006). Eşlerde Problem Çözme. *Ana – Baba Okulu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Rohrbaugh, J. B. (2020). Domestic violence in same-gender relationships. *Family court review*, 44(2), 287-299.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.